

הומש כס"י משולב

פרשת משפטים, שמות כא – כד, קי"ח פסוקים

פרק בא

א ואלה המשפטים אשר תשים לפניהם:

ולמה המשפטים. כל מקום שנאמר 'אלה' פסל את הראשונים, 'ואלה' מוסיף על הראשונים, מה הראשונים מסיני, אף אלו מסיני. ולמה נסמכה פרשת דינין לפרשת מזבח, לומר לך שתשים סנהדרין אצל המקדש (ס"א: המזבח. ופירושו, בעזרה) (מכילתא):

אשר תשים לפניהם. אמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, לא תעלה על דעתך לומר 'אשנה להם הפרק וההלכה ב' או ג' פעמים עד שתהא סדורה בפיהם כמשנתה, ואיני מטריח עצמי להבינם טעמי הדבר ופירושו', לכך נאמר אשר תשים לפניהם, כשולחן הערוך ומוכן לאכול לפני האדם (שם):

לפניהם. ולא לפני גוים. ואפילו ידעת בדין אחד שהם דנין אותו כדיני ישראל, אל תביאהו בערכאות שלהם, שהמביא דיני ישראל לפני גוים, מחלל את השם ומייקר את שם האלילים להשביחם (ס"א: להחשיבם), שנאמר (דברים לב, לא) כי לא כצורנו צורם ואויבינו פלילים, כשאוויבינו פלילים, זהו עדות לעלוי יראתם (תנחומא):

ב כי תקנה עבד עברי שש שנים יעבד ובשבעת יצא לחפשי לחירות חנם:

כי תקנה עבד עברי. עבד שהוא עברי. או אינו אלא עבדו של עברי, עבד כנעני שלקחתו מישראל, ועליו הוא אומר שש שנים יעבוד, ומה אני מקיים והתנחלתם אותם (ויקרא כה, מו) בלקוח מן הגוי, אבל בלקוח מישראל יצא בשש, תלמוד לומר (דברים טו, יב) כי ימכר לך אחיך העברי, לא אמרתי אלא באחיק.

כי תקנה. מיד בית דין שמכרוהו בגבתו, כמו שנאמר (לקמן כב, ב) אם אין לו ונמכר בגבתו. או אינו אלא במוכר עצמו מפני דוחקו, אבל מכרוהו בית דין לא יצא בשש, כשהוא אומר וכי ימוך אחיך עמך ונמכר לך (ויקרא כה, לט), הרי מוכר עצמו מפני דוחקו אמור, ומה אני מקיים כי תקנה, בנמכר בבית דין:

ג אם בגפו יבא שלא היה נשוי אשה, כתרגומו 'אם בחודוהו'. ולשון 'בגפו' בכנסו, שלא בא אלא כמות שהוא, יחיד, בתוך לבושו, בכנף בגדו בגפו יצא מגיד, שאם לא היה נשוי מתחילה, אין רבו מוסר לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים (קידושין כ.). אם בעל אשה הוא ישראלית (מכילתא) ויצאה אשתו עמו. וכי מי הכניסה שתצא, אלא מגיד הכתוב, שהקונה עבד עברי חייב במזונות אשתו ובניו (קידושין כב.):

ד אם אדניו יתן לו אשה וילדה לו בנים או בנות האשה וילדיה תהיה לאדניה והוא יצא בגפו:

אם אדניו יתן לו אשה. מכאן שהרשות ביד רבו למסור לו שפחה כנענית להוליד ממנה עבדים. או אינו אלא בישראלית, תלמוד לומר האשה וילדיה תהיה לאדניה, הא אינו מדבר אלא בכנענית, שהרי העבריה אף היא יוצאה בשש, ואפילו לפני שש אם הביאה סימנין יוצאה שנאמר (דברים טו, יב) אחיך העברי או העבריה, מלמד שאף העבריה יוצאה בשש (מכילתא):

ה ואם אמר יאמר העבד אהבתי את אדני את אשתי השפחה ואת בני לא יצא חפשי:

ו והגישו אדניו אליהם לבית דין. צריך שימלך במוכרו שמכרוהו לו והגישו אליהם או אליהם המזונה יכול שתהא המזונה כשרה לרצוע עליה, תלמוד לומר (דברים טו, יז) ונתתה באזנו ובדלת, בדלת ולא במזונה. הא מה תלמוד לומר או אל המזונה, הקיש דלת למזונה, מה מזונה מעומד, אף דלת מעומד (קידושין כב:) ורצע אדניו את אָזְנוֹ בַּמַּרְצֵעַ וְלָקַע לְזוּנָיו אֶת אָזְנוֹ. הימנית. או אינו אלא של שמאל, תלמוד לומר 'אזן' 'אזן', לגזרה שוה; נאמר כאן ורצע אדניו את אזנו, ונאמר במצורע (ויקרא יד, יד) תנוך אֶזְנוֹ המטהר הימנית, מה להלן הימנית, אף כאן הימנית.

ומה ראה אֶזְנוֹ להרצע מכל שאר איברים שבגוף, אמר רבן יוחנן בן זכאי, אֶזְנוֹ זאת ששמעה על הר סיני לא תגנוב, והלך וגנב תרצע. ואם מוכר עצמו, אֶזְנוֹ ששמעה על הר סיני כי לי בני ישראל עבדים (ויקרא כה, נה), והלך וקנה אדון לעצמו תרצע.

רבי שמעון היה דורש מקרא זה כמין חומר (רוצה לומר, קשר. צרור מבושם שתולין בצואר לתכשית), מה נשתנו דלת ומזונה מכל כלים שבבית, אמר הקדוש ברוך הוא, דלת ומזונה שהיו עדים במצרים כשפסחתי על המשקוף ועל שתי המזוזות ואמרתי 'כי לי בני ישראל עבדים', עבדי הם, ולא עבדים לעבדים, והלך זה וקנה אדון לעצמו ירצע בפניהם (קידושין כב.):

וְעַבְדוֹ לְעַלְמָם. עד היובל. או אינו אלא לעולם, כמשמעו, תלמוד לומר (ויקרא כה, י) ואיש אל משפחתו תשובו, מגיד שחמישים שנה קרויים 'עולם'. ולא שיהא עובדו כל חמישים שנה, אלא עובדו עד היובל, בין סמוך בין מופלג (קידושין טו.):

ז וְכִי יִמְכַר אִישׁ אֶת־בְּתוּלָתוֹ לְאִמָּה (מכילתא) בקטנה הכתוב מדבר. יכול אפילו הביאה סימנים, אמרת קל וחומר, ומה מכורה קודם לכן יוצאה בסימנין, כמו שכתוב ויצאה חנם אין כסף, שאנו דורשין אותו לסימני נערות, שאינה מכורה אינו דין שלא תמכר (ערכין כט.): לֹא תִצָּא כְּצֵאת הָעֶבְרִים. כיצאת עבדים כנענים שיוצאים בשן ועין, אבל זו לא תצא בשן ועין, אלא עובדת שש או עד היובל או עד שתביא סימנין, וכל הקודם קודם לחירותה, ונותן לה דמי עינה או דמי שינה. או אינו אלא לא תצא כצאת העבדים בשש וביובל, תלמוד לומר (דברים טו, יב) כי ימכר לך אחיך העברי או העבריה, מקיש עבריה לעברי לכל יציאותיו, מה עברי יוצא בשש וביובל, אף עבריה יוצאה בשש וביובל. ומהו לא תצא כצאת העבדים, לא תצא בראשי איברים כעבדים כנענים. יכול העברי יוצא בראשי איברים תלמוד לומר העברי או העבריה, מקיש עברי לעבריה מה העבריה אינה יוצאה בראשי איברים, אף הוא אינו יוצא בראשי איברים (מכילתא):

ח אם־רָעָה בְּעֵינֵי אֲדֹנֶיהָ שלא נשאה חן בעיניו לכנסה אֶשְׂרֵלָו (לא כתבי) יַעֲדָה שהיה לו ליעדה ולהכניסה לו לאשה, וכסף קנייתה הוא כסף קדושה. וכאן רמז לך הכתוב שמצוה ביעוד, ורמז לך שאינה צריכה קדושין אחרים וְהַפְּדָה יתן לה מקום להפדות ולצאת, שאף הוא מסייע בפדיונה. ומה הוא מקום שנותן לה, שמגרע מפדיונה במספר השנים

'אורב' הוא.

וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לֵיָדוּ זימן לידו, לשון לא תאונה אליך רעה (תהלים צא, י), לא יאונה לצדיק כל און (משלי יב, כא), מתאנה הוא לי (מלכים ב-ה, ז) מזדמן למצוא לי עילה.

והאלהים אנה לידו. ולמה תצא זאת מלפניו, הוא שאמר דוד, כאשר יאמר משל הקדמוני מרשעים יצא רשע (שמואל-א כד, יג), ומשל הקדמוני היא התורה, שהיא משל הקדוש ברוך הוא שהוא קדמונו של עולם, והיכן אמרה תורה 'מרשעים יצא רשע' והאלהים אנה לידו, במה הכתוב מדבר בשני בני אדם, אחד הרג שוגג ואחד הרג מזיד, ולא היו עדים בדבר שיעידו, זה לא נהרג זה לא גלה, והקדוש ברוך הוא מזמין לפונדק אחד זה שהרג במזיד יושב תחת הסולם, זה שהרג שוגג עולה בסולם ונופל על זה שהרג במזיד והורגו, ועדים מעידים עליו ומחייבים אותו לגלות. נמצא זה שהרג בשוגג גולה, זה שהרג במזיד נהרג (מכות י:):

וְשָׂמְתִי לְךָ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שְׂמָה: וְשָׂמְתִי לְךָ מְקוֹס. אף במדבר, שינוס שמה; ואי זה מקום קולטו זה מחנה לוי (מכילתא): ס

יד וכי יזיד איש על רעהו להרגו בערמה וכי יזיל. למה נאמר, לפי שנאמר מכה איש וגו', שומע אני אפילו הרופא שהמית, ושליח בית דין שהמית במלקות ארבעים, והאב המכה את בנו, והרב הרודה את תלמידו, והשוגג, תלמוד לומר וכי יזיד, ולא שוגג; להרגו בערמה, ולא שליח בית דין והרופא והרודה בנו ותלמידו, שאף על פי שהם מזידין אין מערימין (מכילתא) **מַעַס מְזִבְחֵי תִקְוָנוּ לְמוֹת: מעס** מזכמי. אם היה כהן ורוצה לעבוד עבודה, תקחנו למות (יומא פה): ס

טו ומכה אביו ואמו לפי שלמדנו על החובל בחבירו שהוא בתשלומין ולא במיתה, הוצרך לומר על החובל באביו שהוא במיתה. ואינו חייב אלא בהכאה שיש בה חבורה (מכילתא). **לכיו ולמו**. או זה או זה **מוֹת יומת**. בחנק: ס

טז וגנב איש ומכרו למה נאמר, לפי שנאמר (דברים כד, ז) כי ימצא איש גונב נפש מאחיו, אין לי אלא איש שגנב נפש, אשה או טומטום או אנדרוגינוס שגנבו מנין, תלמוד לומר וגונב איש ומכרו. ולפי שנאמר כאן וגונב איש, אין לי אלא גונב איש, גונב אשה מנין, תלמוד לומר גונב נפש. לכך הוצרכו שניהם, מה שחיסר זה גילה זה (סנהדרין פה): **וְנִמְצָא בְיָדוֹ שְׂרָאוֹהוּ עֵדִים שִׁגְבוּ וּמְכָרוּ, וּנְמָצָא בִידוֹ כֶּבֶד קוֹדֵם מִכִּירָה מוֹת יומת**. בחנק. כל מיתה האמורה בתורה סתם, חנק היא. והפסיק הענין וכתב 'וגונב איש' בין 'מכה אביו ואמו' למקלל אביו ואמו, ונראה לי היינו פלוגתא, דמר סבר מקשינן הכאה לקללה, ומר סבר לא מקשינן (שם): ס

יז ומקלל אביו ואמו למה נאמר, לפי שהוא אומר, איש איש אשר יקלל את אביו (ויקרא כ, ט), אין לי אלא איש שקלל את אביו, אשה שקללה את אביה מנין, תלמוד לומר ומקלל אביו ואמו סתם, בין איש ובין אשה. אם כן למה נאמר איש אשר יקלל, להוציא את הקטן (מכילתא) **מוֹת יומת**. בסקילה, וכל מקום שנאמר דמיו בו בסקילה, ובנין אב לכולם, באבן ירגמו אותם דמיהם במ (ויקרא כ, כז), ובמקלל אביו ואמו נאמר דמיו בו (שם פסוק ט): ס

יח וכי יריבין אנשים למה נאמר, לפי שנאמר עין תחת עין, לא למדנו אלא דמי אבריו, אבל שבת ורפוי לא למדנו, לכך נאמרה פרשה זו **וְהִכָּה אִישׁ אֶת־רֵעֵהוּ בְּאֶבֶן אוּ בְּאֶגְרָף וְלֹא יָמוּת וְנִפְלַל לְמִשְׁכָּב**. כתרגומו,

שעשתה אצלו כאילו היא שכורה אצלו. כיצד, הרי שקנאה במנה ועשתה אצלו שתי שנים, אומרים לו, יודע היית שעתידיה לצאת לסוף שש שנה, נמצא שקנית עבודת כל שנה ושנה בששית המנה, ועשתה אצלך שתי שנים, הרי שלישית המנה, טול שני שלישיות המנה ותצא מאצלך **לְעַם נְכָרִי לְאִי־יְמִשְׁלֵל לְמִכְרָה** שאינו רשאי למכרה לאחר, לא האדון ולא האב (קידושין יח). **בְּבִגְדוֹ־בָהּ**. אם בא לבגוד בה, שלא לקיים בה מצות יעוד; וכן אביה, מאחר שבגד בה ומכרה לה:

ט ואם לבנו ייעדנה האדון. מלמד שאף בנו קם תחתיו ליעדה אם ירצה אביו, ואינו צריך לקדושין אחרים, אלא אומר לה 'הרי את מיועדת לי בכסף שקיבל אביך בדמיון' **בְּמִשְׁפַּט הַבְּנוֹת** שאר כסות ועונה יעשה לה:

י אם אחרת יקחלו עליה שארה מזונות **כְּסוּתָהּ** כמשמעו **וְעִנְתָּהּ** תשמיש (כתובות מז:): **לֹא יִגְרַע**. מן האמה שיעד לו כבר: **

יא ואם שלש-אלה לא יעשה לה אם אחת משלש אלה לא יעשה לה, ומה הן השלש - ייעדנה לו, או לבנו, או יגרע מפדינה ותצא, וזה לא יעדה, לא לו ולא לבנו, והיא לא היה בידה לפדות את עצמה **וַיִּצְאָה חֲנָם אֵין פְּסָף: וילכה חנס**. ריבה לה יציאה לזו יותר ממה שריבה לעבדים; ומה היא היציאה ללמדך שתצא בסימנין ותשהה עמו עד שתביא סימנין. ואם הגיעו שש שנים קודם סימנין כבר למדנו שתצא, שנאמר (דברים טו, יב) העברי או העבריה ועבדך שש שנים, ומהו האמור כאן ויצאה חנם שאם קדמו סימנים לשש שנים, תצא בהן. או אינו אומר שתצא אלא בבגרות, תלמוד לומר אין כסף, לרבות יציאת בגרות. ואם לא נאמרו שניהם הייתי אומר 'ויצאה חנם' זו בגרות, לכך נאמרו שניהם, שלא ליתן פתחון פה לבעל הדין לחלוק (מכילתא): ס

יב מכה איש ומת מות יומת:

מכה איש ומת. כמה כתובים נאמרו בפרשת רוצחין, ומה שבידי לפרש למה באו כולם, אפרש.

מכה איש ומת. למה נאמר, לפי שנאמר (ויקרא כד, יז) ואיש כי יכה כל נפש אדם מות יומת, שומע אני הכאה בלא מיתה תלמוד לומר מכה איש ומת, אינו חייב אלא בהכאה של מיתה. ואם נאמר מכה איש ולא נאמר ואיש כי יכה, הייתי אומר אינו חייב עד שיכה איש, הכה את האשה ואת הקטן מנין, תלמוד לומר כי יכה כל נפש אדם, אפילו קטן ואפילו אשה. ועוד, אילו נאמר מכה איש, שומע אני אפילו קטן שהכה והרג יהא חייב תלמוד לומר ואיש כי יכה, ולא קטן שהכה. ועוד, כי יכה כל נפש אדם, אפילו נפלים במשמע תלמוד לומר מכה איש, שאינו חייב עד שיכה בן קיימא הראוי להיות איש (מכילתא):

(יג) **וְאִשֶּׁר לֹא יָצָה וְהָאֱלֹהִים אָנָּה לֵיָדוּ וְשָׂמְתִי לְךָ מְקוֹם אֲשֶׁר יָנוּס שְׂמָה:** ס

יג וְאִשֶּׁר לֹא יָצָה לא ארב לו ולא נתכוין. **למה**. לשון 'ארב'. וכן הוא אומר ואתה צודה את נפשי לקחתה (שמואל-א כד, יא). ולא יתכן לומר 'צדה' לשון הצד ציד (בראשית כז, לג), שצידת חיות אין נופל ה"א בפועל שלה, ושם דבר בה 'ציד', וזה שם דבר בו צדייה, ופועל שלו 'צודה', וזה פועל שלו 'צד'. ואומר אני פתרנו כתרגומו, 'ודלא כמן ליה'. ומנחם חברו בחלק 'צד ציד', ואין אני מודה לו, ואם יש לחברו באחת ממחלוקת של 'צד', נחברנו בחלק על צד תנשאו (ישעיהו סו, יב), צדה אורה (שמואל-א כ, כ), ומלין לצד עלאה ימלל (דניאל ז, כה), אף כאן, אשר לא צדה לא צדד למצוא לו שום צד מיתה. ואף זה יש להרהר עליו, מכל מקום לשון

ויפל לבוטלן'. לחולי שמבטלו ממלאכתו:

כה כְּפִיֶּה תַחַת כְּפִיֶּה מכות אש. ועד עכשיו דיבר בחבלה שיש בה פחת דמים, ועכשיו בשאין בה פחת דמים אלא צער כגון כוואו בשפוד על צפרניו, אומדים כמה אדם כיוצא בזה רוצה ליטול להיות מצטער כך (שם) פָּצַע תַּחַת פָּצַע פֿלַעַ. היא מכה המוציאה דם, שפצע את בשרו, נפרדו"ר בלע"ז, הכל לפי מה שהוא אם יש בו פחת דמים, נותן נזק; ואם נפל למשכב, נותן שבת ורפוי ובשת וצער. ומקרא זה יתר הוא, ובהחובל (בבא קמא פד.) דרשוהו רבותינו לחייב על הצער אפילו במקום נזק, שאף על פי שנותן לו דמי ידו, אין פוטרים אותו מן הצער לומר 'הואיל וקנה ידו יש עליו לחתכה בכל מה שירצה', אלא אומרים 'יש לו לחתכה בסם, שאינו מצטער כל כך', וזה חתכה בברזל וצערו.

חֲבוּרָה תַּחַת חֲבוּרָה: חבורה. היא מכה שהדם נצרר בה ואינו יוצא, אלא שמאדים הבשר כנגדו. ולשון 'חבורה' טק"א בלע"ז, כמו ונמר חברבורותיו (ירמיה יג, כג), ותרגומו 'משקופי' לשון חבטה, בטדור"א בלע"ז; וכן שדופות קדים (בראשית מא, כג), 'שקיפן קדום' חבוטות ברוח; וכן על המשקוף (לעיל יב, ז), על שם שהדלת נוקש עליו: ס

כו וְכִי־יִכֶּה אִישׁ אֶת־עֵינָיו עֲבָדוֹ כְּנַעֲנִי. אבל עברי אינו יוצא בשן ועין, כמו שאמרנו אצל לא תצא כצאת העבדים (לעיל פסוק ז) אֲרָאֲתִי עֵינָי אֲמָתוֹ וְשִׁחַתְתִּי לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנִי תַּחַת עֵינָיו. וכן בכ"ד ראשי אברים אצבעות הידים והרגלים, ושתי אזנים, והחוטם, וראש הגויה שהוא גיד האמה. ולמה נאמר 'שן ועין', שאם נאמר 'עין' ולא נאמר 'שן', הייתי אומר מה עין שנברא עמו, אף כל שנברא עמו והרי שן לא נברא עמו; ואם נאמר 'שן' ולא נאמר 'עין', הייתי אומר אפילו שן תינוק שיש לה חליפין לכך נאמר 'עין' (מכילתא):

כו וְאִם־שָׁן עֲבָדוֹ אֲרָשָׁן אֲמָתוֹ יִפְּלֵל לְחַפְּשֵׁי יִשְׁלַחְנִי תַּחַת שָׁנוֹ: פ

כח וְכִי־יִגַּח שׂוֹר אחד שור אחד כל בהמה וחיה ועוף, אלא שדיבר הכתוב בהווה (בבא קמא נד:) אֶת־אִישׁ אוֹ אֶת־אִשָּׁה וְמַת סָקוּל יִסְקַל הַשׂוֹר וְלֹא יֵאָכַל אֶת־בְּשָׂרוֹ וּבַעַל הַשׂוֹר נָקִי: ולא יאכל את נשמו. ממשמע שנאמר סקול יסקל השור, איני יודע שהוא נבלה, ונבלה אסורה באכילה, אלא מה תלמוד לומר ולא יאכל את בשרו שאפילו שחטו לאחר שנגמר דינו אסור באכילה. בהנאה מנין, תלמוד לומר ובעל השור נקי כאדם האומר לחבירו, 'יצא פלוני נקי מנכסיו ואין לו בהם הנאה של כלום'. זהו מדרשו (בבא קמא מא.). ופשוטו כמשמעו, לפי שנאמר במועד וגם בעליו יומת, הוצרך לומר בתם ובעל השור נקי:

כט וְאִם שׂוֹר נִגַּח הוּא מִתְמַל שְׁלֹשִׁים הָרִי שֶׁלֹּשׁ נְגִיחוֹת וְהוּעַד בְּבַעְלָיו לשון התראה בעדים, כמו העד העיד בנו האיש (בראשית מג, ג) וְלֹא יִשְׁמְרֶנּוּ וְהִמִּית אִישׁ אוֹ אִשָּׁה לפי שנאמר כי יגח, אין לי אלא שהמיתו בנגיחה, המיתו בנשיכה דחיפה ובעיטה מנין, תלמוד לומר 'המית' הַשׂוֹר יִסְקַל וְגַם־בְּעֵלָיו יוּמָת. בידי שמים. יכול בידי אדם תלמוד לומר (במדבר לה, כא) מות יומת המכה רוצח הוא, על רציחתו אתה הורגו, ואי אתה הורגו על רציחת שורו (סנהדרין טו):

ל אִם־כָּפַר יוֹשֵׁת עָלָיו 'אם' זה אינו תלוי, והרי הוא כמו אם כסף תלוה (לקמן כב, כד) לשון 'אשר' - זהו משפטו, שישיתו עליו בית דין כופר וְנָתַן פְּדִיָּן נִפְשׁוֹ דְּמֵי נִזְק, דברי רבי ישמעאל. רבי עקיבא אומר, דמי מזיק (מכילתא) כָּכֵל אֲשֶׁר־יוֹשֵׁת עָלָיו:

לא אוֹ־בֶן יִגַּח בן שהוא קטן אוֹ־בַת יִגַּח לוֹ כַּת. שהיא קטנה. לפי שנאמר והמית איש או אשה, יכול אינו חייב אלא על הגדולים תלמוד לומר או בן יגח וגו', לחייב על הקטנים כגדולים (שם) כְּמִשְׁפַּט הָהָא יַעֲשֶׂה

יט אִם־יָקוּם וְהִתְהַלֵּךְ בְּחוּץ עַל־מִשְׁעָנָתוֹ על בוריו וכחו וְנָקָה הַמַּכֶּה וכי תעלה על דעתך שיהרג זה שלא הרג, אלא למדך כאן שחובשים אותו עד שנראה אם יתרפא זה. וכן משמעו, כשקם זה והולך על משענתו אז נקה המכה; אבל עד שלא יקום זה לא נקה המכה (כתובות לג:): רַק שִׁבְתּוֹ יִתֵּן בטול מלאכתו מחמת החולי. אם קטע ידו או רגלו, רואין בטול מלאכתו מחמת החולי כאילו הוא שומר קשואין, שהרי אף לאחר החולי אינו ראו למלאכת יד ורגל, והוא כבר נתן לו מחמת נזקו דמי ידו ורגלו, שנאמר יד תחת יד רגל תחת רגל וְרָפָא וְרָפָא. כתרגומו (וְאִגַּר אֶסְיָא יִשְׁלַס), ישלם שכר הרופא: ס

*

שני

כ וְכִי־יִכֶּה אִישׁ אֶת־עֵבְדוֹ אוֹ אֶת־אֲמָתוֹ בעבד כנעני הכתוב מדבר. או אינו אלא בעברי, תלמוד לומר כי כספו הוא, מה כספו קנוי לו עולמית, אף עבד הקנוי לו עולמית. והרי היה בכלל מכה איש ומת אלא בא הכתוב והוציאו מן הכלל, להיות נדון בדיון 'יום או יומים', שאם לא מת תחת ידו ושהה מעת לעת, פטור (מכילתא) בְּשִׁבְטֵי כִישִׁי בו כדי להמית הכתוב מדבר. או אינו אלא אפילו אין בו כדי להמית, תלמוד לומר בישראל ואם באבן יד אשר ימות בה (גירסת ר"ם: או בכלי עץ יד אשר ימות בו) הכהו (במדבר לה, ז), והלא דברים קל וחומר, מה ישראל חמור אין חייב עליו אלא אם כן הכהו בדבר שיש בו כדי להמית ועל אבר שהוא כדי למות בהכאה זו, עבד הקל לא כל שכן (מכילתא) וְמַת תַּחַת יְדוֹ נָקַם יְנָקָם. מיתת סייף. וכן הוא אומר חרב נוקמת נקם ברית (ויקרא כו, כה):

כא אִךְ אִם־יָוִם אוֹ יוֹמִים יַעֲמֵד לֹא יָקָם אם על יום אחד הוא פטור, על יומים לא כל שכן, אלא יום שהוא כיומים, ואיזה זה מעת לעת (מכילתא) כִּי כִסְפוֹ הוּא: לֹא יוֹקֵם כִּי כִסְפוֹ הוּא. הא אחר שהכהו, אף על פי ששהה מעת לעת קודם שמת, חייב: ס

כב וְכִי־יִנְצֵוּ אֲנָשִׁים זה עם זה, ונתכוין להכות את חבירו והכה את האשה וְנִגְפוּ אִשָּׁה הָרָה אין נגיפה אלא לשון דחיפה והכאה, כמו פן תגוף באבן רגלך (תהלים צא, יב), ובטרם יתנגפו רגליכם (ירמיה יג, טז), ולאבן נגף (ישעיה ח, יד) וְנִצְאוּ יְלִדֶיהָ וְלֹא יִהְיֶה אֶסּוֹן באשה עָנוּשׁ יַעֲנֹשׁ לשלם דמי ולדות לבעל. שמין אותה כמה היתה ראויה לימכר בשוק להעלות בדמיה בשביל הריונה. ענוש יענש. יגבו ממון ממנו. כמו וענשו אותו מאה כסף (דברים כב, יט) כֶּאֱשֶׁר יִשְׁיֵת עָלָיו כְּעַל הָאִשָּׁה כשיתבענו הבעל בבית דין להשית עליו עונש על כך וְנָתַן המכה דמי ולדות בְּפִלְלִים. על פי הדיינים:

כג וְאִם־ אֶסּוֹן יִהְיֶה באשה וְנָתַתָּה נִפְשׁ תַּחַת נִפְשׁ. רבותינו חולקים בדבר, יש אומרים נפש ממש, ויש אומרים ממון, אבל לא נפש ממש, שהמתכוין להרוג את זה והרג את זה פטור ממיתה, ומשלם ליורשיו דמיו כמו שהיה נמכר בשוק (שם):

כד עֵינַי תַּחַת עֵינַי שֵׁן תַּחַת שֵׁן יְד תַּחַת יְד רָגַל תַּחַת רָגַל: עין תחת עין. סימא עין חברה נותן לו דמי עינו, כמה שפחתו דמיו למכור בשוק, וכן כולם, ולא נטילת אבר ממש, כמו שדרשו רבותינו בפרק החובל (בבא קמא פג:):

לו:

יִשְׁמְרֵנוּ בְּעֲלֵיו שְׁלָם יִשְׁלָם שׁוֹר תַּחַת הַשּׁוֹר נֶזֶק שְׁלָם וְהֵמֶת, יִהְיֶה-לוֹ.

לניזק, ועליו ישלים המזיק עד שישתלם ניזק כל נזק: ס

לוּ כִּי יִגְנֹב אִישׁ שׁוֹר אֲרִשָּׁה וַיִּבְחָו אֹו מִכָּרוּ חֲמִשָּׁה בְּקָר יִשְׁלָם תַּחַת הַשּׁוֹר וְאַרְבַּע-צֵאן תַּחַת הַשָּׂה:

חמשה נזק וגו', אמר רבן יוחנן בן זכאי, חס המקום על כבודן של בריות. שור שהולך ברגליו ולא נתבזה בו הגנב לנושאו על כתפו משלם חמשה; שה שנושאו על כתפו משלם ארבעה, הואיל ונתבזה בו. אמר רבי מאיר, בוא וראה כמה גדולה כחה של מלאכה. שור שבטלו ממלאכתו חמשה; שה שלא בטלו ממלאכתו ארבעה (מכילתא, בבא קמא עט:):

תחת השור, תחת השם. שנאן הכתוב, לומר שאין מדת תשלומי ארבעה וחמשה נוהגת אלא בשור ושה בלבד (בבא קמא טז:):

פרק כב

א אִם-בַּמִּחְתָּרַת כִּשְׁהִיָּה חוֹתֵר אֶת הַבַּיִת יִמְצָא הַגָּבֵב וְהִכָּה וְנָתַת אֵין לוֹ דָּמִים. אֵין זו רציחה, הרי הוא כמת מעיקרו. כאן למדתך תורה, 'אם בא להרגך, השכם להרגו'. וזה להרגך בא, שהרי יודע הוא שאין אדם מעמיד עצמו ורואה שנוטלין ממנו בפניו ושותק, לפיכך על מנת כן בא, שאם יעמוד בעל הממון כנגדו, יהרגנו (סנהדרין עב.):

ב אִם-וְרָחַה הַשָּׁמֶשׁ עָלָיו אֵין זה אלא כמין משל, אם ברור לך הדבר שיש לו שלום עמך, כשמש הזה שהוא שלום בעולם, כך פשוט לך שאינו בא להרוג אפילו יעמוד בעל הממון כנגדו, כגון אב החותר לגנוב ממון הבן, בידוע שרחמי האב על הבן ואינו בא על עסקי נפשות (שם) דָּמִים לוֹ כחי הוא חשוב, ורציחה היא אם יהרגנו בעל הבית שְׁלָם יִשְׁלָם הגנב ממון שגנב ואינו חייב מיתה. ואונקלוס שתרגם 'אם עינא דסהדיא נפלת עלוהי', לקח לו שיטה אחרת, לומר שאם מצאוהו עדים קודם שבא בעל הבית, וכשבא בעל הבית נגדו התרו בו שלא יהרגו דמים לו, חייב עליו אם הרגו, שמאחר שיש רואים לו, אין הגנב הזה בא על עסקי נפשות, ולא יהרוג את בעל הממון אִם-אֵין לוֹ וְנִמְכָּר בְּגִבְתּוֹ:

ג אִם-הִמְצָא תִמְצָא בְיָדוֹ הַגָּבֵב בְּרִשׁוֹתוֹ, שלא טבח ולא מכר מִשּׁוֹר עַד-תְּמֹרֶה עַד-שָׁה כל דבר בכלל תשלומי כפל, בין שיש בו רוח חיים, בין שאין בו רוח חיים, שהרי נאמר במקום אחר (לקמן פסוק ח) על שה על שלמה על כל אבדה וגו' ישלם שנים לרעהו (בבא קמא סב:) תָּיִים שְׁנָיִם יִשְׁלָם. ולא ישלם לו מתים, אלא חיים או דמי חיים (מכילתא): ס

*

שלישי

(ד) כִּי יִבְעַר אִישׁ שְׂדֵה אֹו כָרֶם וְשָׂלַח אֶת בְּעִירָה בְּעִירוֹ וּבְעַר בְּשָׂדֵה אַחֵר מִיֵּטֵב שְׂדֵהוֹ וּמִיֵּטֵב כְּרָמוֹ יִשְׁלָם: ס

ד כִּי יִבְעַר אִישׁ שְׂדֵה אַרְכָּרֶם וְשָׂלַח אֶת-בְּעִירוֹ (בעירה כתיב) וּבְעַר

כי יבער, את בעירה, ובער. כולם לשון בהמה, כמו אנחנו ובעירנו (במדבר כ, ד). כי יבער. יוליך בהמותיו בשדה או בכרם של חבירו, ויזיק אותו באחת משתי אלה, או בשלוח בעירה או בביעור. ופירשו רבותינו, 'ושלח' הוא נזקי מדרך כף רגל, 'ובער' הוא נזקי השן, האוכלת ומבערת (בבא קמא ב:):

בשדה אחר בשדה של איש אחר מיטב שדהו ומיטב כרמו יִשְׁלָם: מיטב שדהו, יִשְׁלָם. שמיין את הנזק, ואם בא לשלם לו קרקע דמי נזק,

לב אִם-עֲבַד יָגַח הַשּׁוֹר אֹו אִמָּה כְּנַעֲנִים בְּסָף | שְׁלָשִׁים שְׁקָלִים יִתֵּן לְאֲדָנָיו גְּזִירַת הַכְּתוּב הוּא, בין שהוא שוה אלף זוז בין שאינו שוה אלא דינר. והשקל משקלו ארבעה זחובים שהם חצי אונקיא למשקל הישר של קולוני'א וְהַשּׁוֹר יִשְׁקָל: ס

לג וְכִי-יִפְתָּח אִישׁ בּוֹר שֶׁהִיָּה מִכּוּסָה וּגְלוּהוּ אֹו פִּי-יִכְרֶה אִישׁ בְּדָ למה נאמר, אם על הפתיחה חייב, על הכרייה לא כל שכן, אלא להביא כורה אחר כורה שהוא חייב (בבא קמא נא.) וְלֹא יִכְסְנוּ הָא אִם כִּסְהוּ, פטור. ובחופר ברשות הרבים דיבר הכתוב וּנְפִל-שָׂמָה שׁוֹר אֹו תְּמֹרֶה. הוא הדין לכל בהמה וחיה, שבכל מקום שנאמר 'שור' או 'חמור' או למדים אותו 'שור' 'שור' משבת, שנאמר (לקמן כג, יב) למען ינוח שורך וחמורך, מה להלן כל בהמה וחיה כשור, שהרי נאמר במקום אחר וכל בהמתך (דברים ה, יד), אף כאן כל בהמה וחיה כשור, ולא נאמר 'שור' וחמור', אלא 'שור' ולא אדם, 'חמור' ולא כלים (בבא קמא נג:):

לד בְּעַל הַבּוֹר בַּעַל הַתְּקֵלָה, אף על פי שאין הבור שלו שעשאו ברשות הרבים עשאו הכתוב בעליו, להתחייב עליו בנזקיו וְשְׁלָם בְּסָף יִשִּׁיב לְבַעְלָיו 'ישיב' לרבות שוה כסף, ואפילו סובין. (והא דכתיב (לקמן כב, ד) מיטב שדהו, וכתב רש"י שהניזקין מן העידית תירץ בגמרא בפרק קמא דבבא קמא (דף ז. ז.) רב הונא ברביה דרב יהושע, דזהו אם בא לגבות קרקע, אבל מטלטלי כל מילי 'מיטב' הוא, דאי לא מזדבן הכא מזדבן (הכא) וְהֵמֶת, יִהְיֶה-לוֹ. לניזק. שמיין את הנבלה ונטלה בדמים, ומשלם לו המזיק עליה תשלומי נזקו (בבא קמא י:): ס

לה וְכִי-יִנָּף יִדְחוּף. בין בקרניו, בין בגופו, בין ברגליו, בין שנשכו בשניו, כולן בכלל נגיפה הם, שאין 'נגיפה' אלא לשון מכה שוֹר-אִישׁ שור של איש אֶת-שׁוֹר רַעְיוֹ וְנָתַת וּמְכָרוּ אֶת-הַשּׁוֹר הַחֲלִי וְחָצוּ אֶת-כַּסְפוֹ וְגַם אֶת-הַמֶּת יִחָצוּ:

ומכרו את השור וגו'. בשוים הכתוב מדבר. שור שוה מאתים שהמית שור שוה מאתים בין שהנבלה שוה הרבה, בין שהיא שוה מעט כשנוטל זה חצי החי וחצי המת וזה חצי החי וחצי המת, נמצא כל אחד מפסיד חצי נזק שהזיקה המיתה. למדנו שהתם משלם חצי נזק, שמן השוין אתה למד לשאינן שוין, כי דין התם לשלם חצי נזק, לא פחות ולא יותר.

או יכול אף בשאינן שוין בדמיהן כשהן חיים אמר הכתוב 'חצו את שניהם', אם אמרת כן פעמים שהמזיק משתכר הרבה, כשהנבלה שוה לימכר לנכרים הרבה יותר מדמי שור המזיק, ואי אפשר שיאמר הכתוב שיהא המזיק נשכר; או פעמים שהניזק נוטל הרבה יותר מדמי נזק שלם שחצי דמי שור המזיק שוה יותר מכל דמי שור הניזק ואם אמרת כן, הרי תם חמור ממועד על כרחך לא דיבר הכתוב אלא בשוין, ולמדך שהתם משלם חצי נזק, ומן השוין תלמוד לשאינן שוין, שהמשתלם חצי נזקו שמיין לו את הנבלה, ומה שפחתו דמיו בשביל המיתה נוטל חצי הפחת והולך.

ולמה אמר הכתוב בלשון הזה ולא אמר 'ישלם חציו', ללמד שאין התם משלם אלא מגופו, ואם נגח ומת אחר כך, אין הניזק נוטל אלא הנבלה, ואם אינה מגעת לחצי נזקו, יפסיד. או שור שוה מנה שנגח שור שוה חמש מאות זוז, אינו נוטל אלא את השור, שלא נתחייב התם לחייב את בעליו לשלם מן העליה:

לו אֹו נֹודַע כִּי שׁוֹר נִגַּח הוּא מִתְּמוֹל שְׁלָשָׁם אֹו נֹודַע. או לא היה תם, אלא נודע כי שור נגח הוא היום ומתמול שלשום, הרי שלש נגיחות וְלֹא

יב אַם-טָרַף יִטְרַף עַל יַדִּי חִיָּה רַעָה יִבְאָהוּ עָד יִבִּיא עֵדִים שִׁנְטֵרְפָה בֹּאוֹנֵס וּפְטוֹר הַטְּרָפָה לֹא יִשְׁלָם. אינו אומר 'טרפה לא ישלם', אלא 'הטרפה' יש טרפה שהוא משלם ויש טרפה שאינו משלם. טרפת חתול ושוועל ונמיה משלם, טרפת זאב ארי ודוב ונחש אינו משלם. ומי לחשך לדון כן, שהרי כתיב ומת או נשבר או נשבה מה מיתה שאין יכול להציל, אף שבר ושביה שאין יכול להציל (מכילתא): פ

יג וְכִי יִשְׁאַל אִישׁ מֵעַם רַעְהוּ בֹא לְלַמַּד עַל הַשּׁוֹאֵל שְׁחִיב בֹּאוֹנִין וְנִשְׁבֵּר אֲרָמָת בְּעַלְיוֹ אִינְעֵמוּ אִם בְּעַלְיוֹ שֶׁל שׁוֹר אִינוֹ עִם הַשּׁוֹאֵל בְּמֵלֶכְתּוֹ (בבא מציעא צה): שְׁלָם יִשְׁלָם:

יד אַם-בְּעַלְיוֹ עֵמוֹ בֵּין שֶׁהוּא בֹּאוֹתָה מֵלֹאכָה, בֵּין שֶׁהוּא בְּמֵלֹאכָה אַחֲרָת. הִיָּה עֵמוֹ בְּשַׁעַת שְׁאִילָה, אִינוֹ צָרִיךְ לְהִיּוֹת עֵמוֹ בְּשַׁעַת שְׁבִירָה וּמִיתָה לֹא יִשְׁלָם אַם-שְׂכִיר הוּא בָּא בְּשִׁכְרָה: אִם שְׂכִיר הוּא. אִם הַשּׁוֹר אִינוֹ שֹׂאֵל אֲלָא שְׂכוֹר בֹּא בְּשִׁכְרוֹ לִיד הַשּׁוֹכֵר הַזֶּה, וְלֹא בְּשִׁאִילָה, וְאִין כֹּל הַנָּהָה שְׁלוֹ, שְׁהָרִי עַל יַדִּי שְׂכוֹר נִשְׁתַּמֵּשׁ, וְאִין לֹא מִשְׁפֵּט שׁוֹאֵל לְהַתְּחִיב בֹּאוֹנִין. וְלֹא פִירֵשׁ מֵהַ דִּינֹ, אִם כְּשׁוֹמֵר חָנָם אִם כְּשׁוֹמֵר שְׂכָר, לְפִיכָךְ נִחְלָקוּ בֹּ חֲכָמֵי יִשְׂרָאֵל שׁוֹכֵר כִּיֻּצַּד מִשְׁלָם רַבִּי מֵאִיר אֹמֵר כְּשׁוֹמֵר חָנָם, רַבִּי יְהוּדָה אֹמֵר כְּשׁוֹמֵר שְׂכָר (שם פ): ס

טו וְכִי יִפְתָּה אִישׁ בְּתוֹלָה מְדַבֵּר עַל לְבָה עַד שִׁשּׁוּמַעַת לֹא. וְכֵן תִּרְגוּמוֹ, 'וארי ישדל'. 'שדול' בלשון ארמי, 'לפתו' בלשון עברי אֲשֶׁר לֹא-אֲרִיֶּשֶׁה וְשָׁכַב עִמָּה מְהֵרָה יִמְהַרְנָה יִפְסוֹק לֵה מוֹהַר כְּמִשְׁפֵּט אִישׁ לֹא-שָׁתוּ. שְׁכּוֹתָב לֵה כְּתוּבָה וּשְׁאֵנָה (מכילתא) לֹא לְאִשָּׁה:

טז אַם-מֵאֵן יִמְאֵן אֲבִיָּה לְתַתָּה לֹא כְּסָף יִשְׁקַל כְּמֵהַר הַבְּתוּלָתָה. שֶׁהוּא קָצוּב 'חֲמִשִּׁים כֶּסֶף' אֲצֵל הַתּוֹפֵס אֶת הַבְּתוּלָה וְשׁוֹכֵב עִמָּה בֹּאוֹנֵס, שְׁנֵאֵמַר (דְּבָרִים כב, כט) וְנָתַן הָאִישׁ הַשּׁוֹכֵב עִמָּה לְאִבֵּי הַנְּעִרָה חֲמִשִּׁים כֶּסֶף: ס

יז מְכַשְׁפָּה לֹא תִחִיָּה. אֲלֵא תוֹמַת בְּבֵית דִּין. וְאֶחָד זְכָרִים וְאֶחָד נְקֻבוֹת, אֲלֵא שְׁדַבֵּר הַכְּתוּב בְּהוּוֹה, הַשְּׁנֵאִים מְצוּיֹת מְכַשְׁפוֹת (סנהדרין ז):

יח כָּל-שֹׁכֵב עִם-בְּהֵמָה מוֹת יוּמָת. (ס"א: בסקילה. רובע כנרבעת, שְׁכּוֹתָב בָּהֶם (ויקרא כ, טז) דְּמִיָּהֶם בָּם): ס

יט זָבַח לְאֱלֹהִים יִחָרֵם בְּלִתֵּי לִיְהוָה לְבָדוֹ:

לְאֱלֹהִים. לְעַבּוּדָה זָרָה. אִילּוֹ הִיָּה נְקוּד 'לֹא-הֵי' (ה'למ"ד בצירי), הִיָּה צָרִיךְ לְפָרֵשׁ וּלְכַתּוֹב 'אֲחֵרִים'; עֲכָשׁוּ שְׁאֵמַר 'לֹא-הֵי', אִין צָרִיךְ לְפָרֵשׁ 'אֲחֵרִים'. שְׁכַל לְמ"ד וּבִ"ת הַמְּשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתִּיבָה, אִם נְקוּדָה בְּחֲטָף (ש"א), כְּגוֹן 'לְמַלְךְ' לְמַדְבַּר 'לְעִיר', צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאִיזָה מֶלֶךְ, לְאִיזָה מְדַבֵּר, לְאִיזָה עִיר; וְכֵן 'לְמַלְכִים' וּלְרִגְלִים' (בְּחִיר"ק) צָרִיךְ לְפָרֵשׁ לְאִיזָה, וְאִם אִינוֹ מְפָרֵשׁ כֹּל מְלָכִים בְּמִשְׁמַע; וְכֵן 'לֹא-הֵי' כֹּל 'לֹא-הֵי' בְּמִשְׁמַע, אֲפִילוֹ קוּדֵשׁ. אֲבָל כִּשְׁהִיא נְקוּדָה פְּת"ח, כְּמוֹ 'לְמַלְךְ' לְמַדְבַּר 'לְעִיר' (פֶּתַח וְקִמְץ עֵינִין אֶחָד בְּעֵינֵי זֶה. וְגַם יֵשׁ לּוֹמֵר בְּדָרֵךְ אַחֵר, כְּמוֹ שְׁכַתַּב בְּדִקְדוּקָה רַש"י, עֵיין בּו), נוֹדַע בְּאִיזָה מֶלֶךְ מְדַבֵּר, וְכֵן 'לְעִיר' נוֹדַע בְּאִיזָה עִיר מְדַבֵּר; וְכֵן 'לֹא-הֵי' לְאֹתוֹת שֶׁהוֹזַהְרַתֶּם עֲלֵיהֶם בְּמִקּוֹם אַחֵר. כִּיֻּצַּא בּו, אִין כְּמוֹךְ בְּאֱלֹהִים (תְּהִלִּים פו, ח) לְפִי שֶׁלֹּא פִירֵשׁ, הוֹצֵרֵךְ לִינְקֹד פֶּת"ח:

יחכס. יוּמָת. וְלִמָּה נֵאֵמַר 'יִחָרֵם', וְהֵלֵא כְּבֵר נֵאֵמַר בּו מִיתָה בְּמִקּוֹם אַחֵר וְהוֹצֵאת אֶת הָאִישׁ הַהוּא אִם אֶת הָאִשָּׁה הַהוּא וְגו', (דְּבָרִים יז, ה) אֲלֵא לְפִי שֶׁלֹּא פִירֵשׁ עַל אִיזוֹ עֲבוּדָה חִיב מִיתָה שֶׁלֹּא תֵאֵמַר כֹּל עֲבוּדוֹת בְּמִיתָה בֹּא וּפִירֵשׁ לָךְ כְּאִן 'זוֹבַח' לֹא-הֵי יִחָרֵם, לּוֹמֵר לָךְ, מֵהַ זְבִיחָה

יִשְׁלָם לּוֹ מִמִּיטָב שְׁדוּתוֹ; אִם הִיָּה נִזְקוֹ סֹלַע, יִתֵּן לּוֹ שׁוֹה סֹלַע מְעִידֵית שִׁישׁ לּוֹ. לְמַדְךָ הַכְּתוּב, שֶׁהַנְּדָקִין שְׁמִיִן לָהֶם בְּעִידֵית (מְכִילְתָא, בְּבֵא קֵמָא ו:): ס

ה כִּי-תֵצֵא אִישׁ אֲפִילוֹ מֵעַצְמָה וּמִצִּצְאָה קִצִּים קִרְדוֹנ"ש בְּלַע"ז וְנִאֲכַל גְּדִישׁ אִו הַקֶּמֶה שְׁלִיחָה בְּקוֹצִים עַד שֶׁהִגִּיעָה לְגִישׁ אִו לְקָמָה הַמְּחֻבֶּרֶת לְקֶרֶקֶע אִו הַשְּׂדֵה שְׁלִיחָה אֶת נִירוֹ וְצָרִיךְ לְנִיר אֹתָה פַּעַם שְׁנִיָּה (בְּבֵא קֵמָא ו:). שְׁלָם יִשְׁלָם הַמְּבַעֵר אֶת-הַבְּעֵרָה. אִף עַל פִּי שֶׁהַדְּלִיק בְּתוֹךְ שְׁלוֹ וְהִיא יֵצֵא מֵעַצְמָה עַל יַדִּי קוֹצִים שְׁמַצָּה, חִיב לְשָׁלַם, לְפִי שֶׁלֹּא שָׁמַר אֶת גַּחְלָתוֹ שֶׁלֹּא תִצַּא וְתִזְקֶי: ס

ו כִּי-יִתֵּן אִישׁ אֶל-רַעְהוּ כְּסָף אִדְרָם לְשִׁמְרֵ וְגַב מִבֵּית הָאִישׁ לְפִי דְבָרֵי אַם-יִמְצָא הַגָּנֵב יִשְׁלָם שְׁנַיִם. יִשְׁלָם הַגָּנֵב שְׁנַיִם לְבַעֲלִים:

ז אַם-לֹא יִמְצָא הַגָּנֵב וְבֹא הַשּׁוֹמֵר הַזֶּה, שֶׁהוּא בְּעַל הַבֵּית וְנִקְרָב בְּעַל-הַבֵּית אֶל-הָאֱלֹהִים אֲסִלָּא שְׁלַח יְדוֹ בְּמִלְאֲכַת רַעְהוּ: וְנִקְרָב. אֵל הַדִּיּוּבִין, לְדוֹן עִם זֶה וְלִישְׁבַע לּוֹ שֶׁלֹּא שָׁלַח יְדוֹ בְּשִׁלּוֹ (שם ג:).

ח עַל-כֵּל-דְּבַר-פְּשַׁע שִׁימַצָּא שְׁקָן בְּשׁוּבָתוֹ שִׁיעִידוֹ עֵדִים שֶׁהוּא עֲצוּמוֹ גַּבּוֹ וִירִשְׁיֵעוּהוּ אֱלֹהִים עַל פִּי הָעֵדִים עַל-שׁוֹר עַל-תְּמֹר עַל-שֵׁה עַל-שְׁלָמָה עַל-כֵּל-אֲבִדָה אֲשֶׁר יֵאֵמַר כִּי-הוּא זֶה לְפִי פְּשׁוּטוֹ, אֲשֶׁר יֵאֵמַר הַעֵד כִּי הוּא זֶה שֶׁנִּשְׁבַּעַת עֲלָיו, הִרִי הוּא אֲצִלְךָ עַד הַדִּיּוּבִין יֵבֵא דְבַר שְׁנִיָּה, וְיַחְקְרוּ אֶת הָעֵדִים, וְאִם כְּשֵׁרִים הֵם וִירִשְׁיֵעוּהוּ לְשׁוֹמֵר זֶה יִשְׁלָם שְׁנַיִם; וְאִם יִרְשְׁיֵעוּ אֶת הָעֵדִים, שֶׁנִּשְׁמַצָּא זֹמָמִין יִשְׁלְמוּ הֵם שְׁנַיִם לְשׁוֹמֵר. וְרַבּוּתוֹ ז"ל דְּרָשׁוּ 'כִּי הוּא זֶה', לְלַמַּד שֶׁאִין מְחִיבִין אֹתוֹ שְׁבֻעָה אֲלֵא אִם כֵּן הוּדָה בְּמִקְצַת לּוֹמֵר 'כִּי וְכָךְ אִנִּי חִיב לָךְ, וְהַמּוֹתֵר נִגְבַּב מִמֶּנִּי' (שם קז:). עַד הָאֱלֹהִים יִבֵּא דְּבַר-שְׁנִיָּה אֲשֶׁר יִרְשְׁיֵעוּ אֱלֹהִים יִשְׁלָם שְׁנַיִם לְרַעְהוּ: ס

יחכס שְׁנַיִם לְרַעְהוּ. לְמַדְךָ הַכְּתוּב, שֶׁהַטּוֹעֵן בְּפִקְדוֹן לּוֹמֵר נִגְבַב הַיִּמְנוֹ, וְנִשְׁמַצָּא שֶׁהוּא עֲצוּמוֹ גַּבּוֹ, מִשְׁלָם תְּשׁוּמוֹ כֶּפֶל. וְאִימְתִי, בְּזִמְן שֶׁנִּשְׁבַּע וְאַחֵר כֵּךְ בֹּאוֹ עֵדִים, שְׁכָךְ דְּרָשׁוּ רַבּוּתוֹ, וְנִקְרָב בְּעַל הַבֵּית אֵל הָאֱלֹהִים קְרִיבָה זֹו שְׁבֻעָה הִיא. אֶתָּה אֹמֵר לְשְׁבֻעָה, אִו אִינוֹ אֲלֵא לְדִין, שְׁכִיּוֹן שְׁבֵא לְדִין וְכִפֵּר לּוֹמֵר נִגְבַּב, מִיַּד יִתְחַיֵּב כֶּפֶל אִם בֹּאוֹ עֵדִים שֶׁהוּא בִידוֹ, נֵאֵמַר כְּאִן שְׁלִיחוֹת יָד, וְנֵאֵמַר לְמַטָּה שְׁלִיחוֹת יָד שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה בֵּין שְׁנַיִם אִם לֹא שֶׁלַח יְדוֹ, מֵהַ לְהֵלֵן שְׁבֻעָה, אִף כְּאִן שְׁבֻעָה:

ט כִּי-יִתֵּן אִישׁ אֶל-רַעְהוּ תְּמֹר אוֹ-שׁוֹר אֲרִיָּה וְכָל-בְּהֵמָה לְשִׁמְרֵ וְיָמַת אֶרְנִשְׁבֵּר אֶרְנִשְׁבָּה אִין רֵאָה:

כִּי יִתֵּן אִישׁ אֶל רַעְהוּ חֲמוֹר אִו שׁוֹר. פֶּרֶשָׁה רֵאשׁוֹנָה נֵאֵמַר בְּשׁוֹמֵר חָנָם, לְפִיכָךְ פֶּטֵר בּו אֶת הַגְּנִיבָה, כְּמוֹ שְׁכּוֹתָב (לְעִיל פְּסוֹק ו-ז) וְגוֹנֵב מִבֵּית הָאִישׁ, אִם לֹא יִמְצָא הַגָּנֵב וְנִקְרָב בְּעַל הַבֵּית לְשְׁבֻעָה, לְמַדַּת שְׁפוּטֵר עֲצוּמוֹ בְּשְׁבֻעָה זֹו. וּפְרָשָׁה זֹו אִמּוֹרָה בְּשׁוֹמֵר שְׂכָר, לְפִיכָךְ אִינוֹ פְּטוֹר אִם נִגְבַּב, כְּמוֹ שְׁכּוֹתָב (לְקַמֵּן פְּסוֹק יא) וְאִם גַּבּוֹ יִגְבַּב מֵעַמּוֹ יִשְׁלָם. אֲבָל עַל הַבּוֹנֵס, כְּגוֹן מֵת מֵעַצְמוֹ אִו נִשְׁבֵּר אִו נִשְׁבָּה בְּחִזְקָה עַל יַדִּי לְסִטִּים, וְאִין רוּאָה שִׁיעִיד דְּבַר:

י שְׁבַעַת יְהוָה תִּהְיֶה בֵּין שְׁנַיִם אֲסִלָּא שְׁלַח יְדוֹ בְּמִלְאֲכַת רַעְהוּ שְׁבֻעַת ה' תִּהְיֶה. יִשְׁבַע שָׁכֵן הוּא כְּדְבָרֵינוּ, וְהוּא לֹא שֶׁלַח בֵּה יָד לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בֵּה לְעַצְמוֹ, שֶׁאִם שֶׁלַח בֵּה יָד וְאַחֵר כֵּךְ נִאֲנָסָה, חִיב בֹּאוֹנִים וְלִקְחַת בְּעַלְיוֹ הַשְּׁבֻעָה וְלֹא יִשְׁלָם. לּוֹ הַשּׁוֹמֵר כְּלוֹם:

יא וְאִם-גָּנֵב יִגְבַּב מֵעַמּוֹ יִשְׁלָם לְבְּעַלְיוֹ:

שאינן חולקין על מופלא שבבית דין, לפיכך מתחילין בדיני נפשות מן הצד לקטנים שבהן שואלין תחלה שיאמרו את דעתם. ולפי דברי רבותינו כך פתרון המקרא:

לא תהיה אחרי רבים לרעות, לחייב מיתה בשביל דין אחד שירבו מחייבין על המזכין. ולא תענה על רב, לנטות מדבריו. ולפי שהוא חסר יו"ד דרשו בו כן. אחרי רבים להטות, ויש רבים שאתה נוטה אחריהם, ואימתי בזמן שהן שנים המכריעין במחייבין יותר מן המזכין. ומשמע שנאמר לא תהיה אחרי רבים לרעות, שומע אני אבל היה עמהם לטובה, מכאן אמרו, דיני נפשות מטין על פי אחד לזכות ועל פי שנים לחובה. ואונקלוס תרגם, 'לא תתמנע מלאפא מה דבעיך על דינא'. ולשון העברי לפי התרגום כך הוא נדרש: ולא תענה על רב לנטות. אם ישאלוך דבר למשפט לא תענה לנטות לצד אחר ולסלק עצמך מן הריב, אלא הוי דן אותו לאמיתו.

ואני אומר, ליישוב על אופניו כפשוטו, כך פתרונו: לא תהיה אחרי רבים לרעות. אם ראית רשעים מטין משפט, לא תאמר 'הואיל ורבים הם הנני נוטה אחריהם'. ולא תענה על רב לנטות וגו'. ואם ישאלך הדין על אותו המשפט אל תענו על הריב דבר הנוטה אחרי אותן רבים להטות את המשפט מאמיתו, אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים:

ג וְלֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַב לְנִטּוֹת וְגו'. ואם ישאלך הדין על אותו המשפט מאמיתו, אלא אמור את המשפט כאשר הוא, וקולר יהא תלוי בצואר הרבים: ג וְלֹא תִהְיֶה אַחֲרֵי רַב לְנִטּוֹת וְגו'. לא תחלוק לו כבוד לזכותו בדין ולומר 'דל הוא, אזכנו ואכבדנו': ס

ד כִּי תִפְגַּע שׂוֹר אֵיבֶךָ אֹד חֲמָרוֹ תַעֲהֶה הַשֶּׁבַע תִּשְׁכַּח לָךְ: ס

ה כִּי תִרְאֶה חֲמֹר שֶׁנֶּאֱדָר רִבֵּל תַּחַת מִשְׁאֵל וְחִדַּלְתָּ מְעֹזב לָךְ הֲרִי כִי מִשְׁמַשׁ בְּלִשׁוֹן 'דלמא', שהוא מארבע לשונות של שמושי 'כי', וכה פתרונו: שמא תראה חמורו רובץ תחת משאו, וחדלת מעוזב לו. בתמיה עיזב תעזוב עמו: ס

עיזב תעזוב עמו. 'עזיבה' זו לשון עזרה. וכן עצור ועזוב (דברים לב, לו). וכן ועזבו ירושלים עד החומה (נחמיה ג, ח) מלאוה עפר לעזור ולסייע את חוזק החומה. כיוצא בו, 'כי' תאמר בלבבך רבים הגוים האלה ממני וגו' (דברים ז, יז). שמא תאמר כן, בתמיה לא תירא מהם. ומדרשו, כך דרשו רבותינו: כי תראה, וחדלת. פעמים שאתה חודל, ופעמים שאתה עוזר. הא כיצד, זקן ואינו לפי כבודו 'וחדלת'; או בהמת גוי ומשאו של ישראל 'וחדלת' (מכילתא):

עיזב תעזוב עמו. לפרק המשא; 'מלמשקל ליה', מליטול משאו ממנו:

*

חמישי

ו לֹא תִטֶּה מִשְׁפַּט אֲבִינֶךָ בְּרִיבּוֹ: אֲכִינוּךְ. לשון 'אובה'. שהוא מדולדל ותאב לכל טובה:

ז מִדְּבַר שֶׁקָּרַתְּ תִחַק וְנָקִי וְצַדִּיק אֶל־תִּהְיֶה מִיָּמֵינוּ לְיוֹצֵא מִבֵּית דִּין חִיִּב, ואמר אחד 'יש לי ללמד עליו זכות', שמחזירים אותו, תלמוד לומר 'ונקי אל תהרג', ואף על פי שאינו צדיק, שלא נצטדק בבית דין, מכל מקום נקי הוא מדין מיתה, שהרי יש לך לזכותו. ומנין ליוצא מבית דין זכאי, ואמר אחד 'יש לי ללמד עליו חובה', שאין מחזירים אותו לבית דין [לחייבו], תלמוד לומר 'וצדיק אל תהרוג', וזה צדיק הוא, שנצטדק בבית דין (סנהדרין לג:) כִּי לֹא־אֲצַדִּיק רָשָׁע. אין עליך להחזירו, כי אני לא אצדיקנו בדיני. אם יצא מידך זכאי יש לי שלוחים הרבה להמיתו במיתה שנתחייב בה (מכילתא):

ח וְשָׁחַד לֹא תִקַּח אֶפִּילוּ לְשֹׁפוֹט אִמַּת, וכל שכן כדי להטות את הדין, שהרי כדי להטות את הדין נאמר כבר (דברים טז, יט) לא תטה משפט (כתובות קה.) כִּי הַשָּׁחַד יַעֲוֶר פְּקֻדִים אֶפִּילוּ חֹכֵם בְּתוֹרָה וְנוֹטֵל שׁוֹחַד, סוף שתטרף דעתו עליו וישתכח תלמודו ויכה מאור עיניו (שם) וְיִסְלַף כִּתְרוֹמוֹ, 'ומקלקל' דְּבָרֵי צַדִּיקִים. דברים המצודקים; משפטי אמת. וכן תרגומו, 'פתגמין תריצין'. ישרים:

ט וְגַר לֹא תִלְחֹץ הַרְבֵּה מִקוֹמוֹת הַזְּהִירָה תוֹרָה עַל הַגֵּר, מפני שסורו רע (בבא מציעא נט:) וְאַתֶּם יִדְעֶתֶם אֶת־נַפְשׁ הַגֵּר כִּמָּה קֶשֶׁה לוֹ כְּשִׁלּוּחֵצִים אוֹתוֹ כִּי־גֵרִים הָיִיתֶם בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם:

י וְיִשֵּׁשׁ שָׁנִים תִּזְרַע אֶת־אֲרֶצְךָ וְאִסַּפְתָּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ. לשון הכנסה לבית. כמו ואספתו אל תוך ביתך (דברים כב, ב):

יא וְהִשְׁבִּיעֶתָּ תִּשְׁמַטְנָה מִעֲבוּדָה וְנִטְשָׁתָה מֵאֲכִילָה, אחר זמן הביעור. דבר אחר, תשמטנה מעבודה גמורה, כגון חרישה וזריעה; ונטשתה מלזבל ומלקשקש (עין סוכה מד:) וְאָכְלוּ אֲבִינֵי עַמְּךָ וְיִתְרֶם תֹּאכְלוּ חֵית הַשָּׂדֶה לְהַקִּישׁ מֵאֲכָל אַבְיוֹן לְמֵאֲכָל חַיָּה. מה חיה אוכלת בלא מעשר, אף אביונים אוכלים בלא מעשר. מכאן אמרו, אין מעשר בשביעית (מכילתא) בְּיַד־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְיִתְדְךָ. ותחלת המקרא מדבר בשדה הלבן, כמו שאמור למעלה הימנו תזרע את ארצך:

יב שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲשֶׂה מְעֹשֶׂיךָ וּבַיּוֹם הַשְּׁבִיעִי תִשְׁבַּת אִף בַּשָּׂנָה הַשְּׁבִיעִית לא תעקר שבת בראשית ממקומה. שלא תאמר, הואיל וכל השנה קרויה 'שבת', לא תנהג בה שבת בראשית (שם) לְמַעַן יִנּוּחַ שׂוֹרְךָ וְחֲמֹרְךָ תן לו נייח, להתיר שיהא תולש ואוכל עשבים מן הקרקע. או אינו אלא יחבשנו בתוך הבית, אמרת אין זה נייח אלא צער וְיִנְכַּשׁ בְּיָד אֲמָתְךָ בעבד הערל הכתוב מדבר וְהִגֵּר. זה גר תושב:

יג וּבְכָל אֲשֶׁר־אָמַרְתִּי אֲלֵיכֶם תִּשְׁמְרוּ לַעֲשׂוֹת כֹּל מִצְוַת עֲשֵׂה בְּאֵזְרוֹתַי. שכל שמירה שבתורה אזהרה היא במקום לאו וְשֵׁם אֱלֹהִים אֲחֻרִים לֹא תִזְכְּרוּ. שלא יאמר לו 'שמור לי' בצד עבודה זרה פלונית, או 'תעמוד עמי ביום עבודה זרה פלונית'. דבר אחר, ובכל אשר אמרתי אליכם תשמרו ושם אלהים אחרים לא תזכירו - ללמדך ששקולה עבודה זרה כנגד כל המצות כולן (הוריות ח.), והנזהר בה כשומר את כולן לֹא יִשְׁמַע מִן הַגּוֹי עַל־פִּיךָ. שלא תעשה שותפות עם גוי וישבע לך בעבודה זרה שלו, נמצאת שאתה גורם שיזכר על ידך:

יד שְׁלֹשׁ רִגְלִים תִּחַג לִי בְּשָׂנָה: רגלים. פעמים. וכן כי הכיתני זה שלש רגלים (במדבר כב, ח):

טו אֶת־חֵג הַמִּצְוֹת תִּשְׁמֹר שְׁבַעַת יָמִים תֹּאכְלוּ מִצְוֹת כְּאֲשֶׁר צִוִּיתְךָ לְמוֹעֵד חֲדָשׁ הָאֲבִיב שֶׁהַתְּבוּאָה מִתְּמַלְאֵת בּוֹ בְּאִבָּה. לשון אחר: 'אביב' לשון 'אב'; בכור וראשון לבשל פירות כִּיבּוֹ יֵצֵאת מִמִּצְרַיִם וְלֹא־יִרְאוּ פְּנֵי רִיקָם. כשתבואו לראות פני ברגלים, הביאו לי עולות (מכילתא):

טז וְחֵג הַקִּצִּיר הוא חג שבועות בְּפִנְיֵי מְעֹשֶׂיךָ שהוא זמן הבאת בכורים, ששתי הלחם הבאין בעצרת היו מתירין החדש למנחות ולהביא בכורים למקדש, שנאמר (במדבר כח, כו) וּבַיּוֹם הַבְּכוּרִים וְגו' אֲשֶׁר תִּזְרַע בְּשָׂדֶה וְחֵג הָאֶסֶף הוא חג הסוכות בְּצֵאת הַשָּׁנָה בְּאֶסְפָּךָ אֶת־ מְעֹשֶׂיךָ

כה ועבדתם את יהוה אלהיכם וברך את לחמך ואת מימך והסרת
מחלה מקרבך: ס

*

שביעי

כו לא תהיה משפלה ועקרה בארצה אם תעשה רצוני. משכלה. מפלת
נפלים או קוברת את בניה קרויה 'משכלה' אתמקפר ימך אמלא:

כו את אימתי אשלח לפניך והמתי אתי כל העם אשר תבא בהם
ונתתי את כל איביך אליך ערף. שינוסו מלפניך ויהפכו לך ערפם:

והמתי. כמו 'והמתי'. ותרגומו, 'ואשגש'. וכן כל תיבה שפועל שלה
בכפל אות אחרונה, כשתהפך לדבר בלשון פעלתי, יש מקומות שנוטל
אות הכפולה ומדגיש את האות ונוקדו במלאפום (חול"ם), כגון והמתי
מגזרת והמם גלגל עגלתו (ישעיה כח, כח), וסבותי (קהלת ב, כ) מגזרת
וסבב בית אל (שמואל א ז, טז), דלותי (תהלים קטז, ו), מגזרת דללו
וחרבו (ישעיה יט, ו), על כפים חקותיך (שם מט, טז) מגזרת חקקי לב
(שופטים ה, טז), את מי רצותי (שמואל א יב, יג) מגזרת רצץ עזב דלים
(איוב כ, יט).

והמתרגם והמתי 'ואקטל' טועה הוא, שאילו מגזרת 'מיתה' היה, אין ה"א
שלה בפת"ח ולא מ"ם שלה מודגשת ולא נקודה מלאפום (חול"ם). אלא
'והמתי', כגון והמתה את העם הזה (במדבר יד, טז), והתיו מודגשת לפי
שתבא במקום שתי תו"ן, האחת נשרשת, לפי שאין 'מיתה' בלא תו"ן,
והאחרת משמשת, כמו 'אמרת' 'חטאת' 'עשיתי'. וכן 'ונתתי' התי"ו
מודגשת, שהיא באה במקום שתיים, לפי שהיה צריך שלש תו"ן, שתיים
ליסוד, כמו ביום תת ה' (יהושע י, יב), מתת אלהים היא (קהלת ג, יג),
והשלישית לשמוש:

כח ושלחתי את הצרעה לפניך וגרשה אתי החיי אתי הפגעני ואת החתי
מלפניך: ה'כרעה. מין שרץ העוף, והיתה מכה אותם בעיניהם ומטילה
בהם ארס והם מתים. והצרעה לא עברה את הירדן, והחתי והכנעני הם
ארץ סיחון ועוג, לפיכך מכל שבע אומות לא מנה כאן אלא אלו, וחוי אף
על פי שהוא מעבר הירדן והלאה, שנו רבותינו במסכת סוטה (דף לו.),
על שפת הירדן עמדה וזרקה בהם מרה:

כט לא אגרשנו מפניך בשנה אחת פרתהיה הארץ שממה ריקנית מבני
אדם, לפי שאתם מעט ואין בכם כדי למלאות אותה ורבה עליך ותרבה
עליך חית השדה:

ל מעט מעט אגרשנו מפניך עד אשר תפרה תרבה, לשון פרי, כמו פרו
ורבו (בראשית א, כח) ונחלת את הארץ:

לא ושתני לשון השתה, והתי"ו מודגשת מפני שבאה תחת שתיים, שאין
'שיתה' בלא תו"ן, והאחת לשמוש את גבלך מיססוף ועדים פלשתים
וממך עד הנזהר פרת כי | אתן בידיכם את ושבי הארץ וגרשתמו
ותגרשם מפניך:

לב לא תכרת להם ולא להיהם ברית:

לג לא ישובו בארצה פתיחטיאו אתך לי כי תעבד את אלהיהם כי
יהיה לך למוקש. הרי אלו 'כי' משמשין במקום 'אשר', וכן בכמה
מקומות, וזהו לשון 'אי', שהוא אחד מארבע לשונות שה'כי' משמש, וגם
מצינו בהרבה מקומות 'אם' משמש בלשון 'אשר', כמו ואם תקריב מנחת

מקדשה. שכל ימות החמה התבואה מתייבשת בשדות, ובחג אוספים
אותה אל הבית מפני הגשמים:

יו שלש פעמים בשנה לפי שהענין מדבר בשביעית, הוצרך לומר שלא
יסתרו שלש רגלים ממקומן יראה כל יכורף הזכרים שבר אלפני
הארץ ויהוה:

יח לא תזבח על חמץ דסזבחי לא תשחט את הפסח ב"ד בניסן עד
שתבער את החמץ ולא ילין חלב חגי חוץ למזבח עד בקר. יכול אף
על המערכה יסל בלינה, תלמוד לומר (ויקרא ו, ב) על מוקדה על
המזבח כל הלילה. ולא ילין, אין 'לינה' אלא בעמוד השחר, שנאמר 'עד
בוקר', אבל כל הלילה יכול להעלותו מן הרצפה למזבח:

יט ראשית בכורי אדמתך תביא בית יהוה אלהיך אף השביעית
חייבת בכורים, לכך נאמר אף כאן 'בכורי אדמתך'. כיצד, אדם נכנס
לתוך שדהו ורואה תאנה שבכרה, כורך עליה גמי לסימן ומקדישה. ואין
בכורים אלא משבעת המינין האמורין במקרא (דברים ח, ח), ארץ חטה
ושעורה וגו' (בכורים פ"ג מ"א).

לא תבשל גדי בחלב אמו. אף עגל וכבש בכלל 'גדי', שאין 'גדי' אלא
לשון ולד רך, ממה שאתה מוצא בכמה מקומות בתורה שכתוב 'גדי'
והוצרך לפרש אחריו 'עזים', כגון אנכי אשלח גדי עזים (בראשית לח, יז),
את גדי העזים (שם פסוק כ), שני גדי עזים (שם כז, ט) ללמדך, שכל
מקום שנאמר 'גדי' סתם, אף עגל וכבש במשמע. ובשלשה מקומות
נכתב בתורה, אחד לאיסור אכילה, ואחד לאיסור הנאה, ואחד לאיסור
בישול (מכילתא, חולין קטו): פ

*

ששי

כ הנה אנכי שלח מלאך כאן נתבשרו שעתידין לחטוא, ושכינה
אומרת להם כי לא אעלה בקרבך (לקמן לג, ג) לפניך לשמרך בדרך
ולחביאך אלהיך מקום אשר הכנתי. אשר זמנתי לתת לכם. זהו פשוטו.
ומדרשו, אל המקום אשר הכינותי כבר מקומי ניכר כנגדו. וזה אחד מן
המקראות שאומרים שבית המקדש של מעלה מכוון כנגד בית המקדש
של מטה (תנחומא):

כא השמר מפניו ושמע בקלו אל תמר בו לשון המראה. כמו אשר
ימרה את פיך (יהושע א, יח) כי לא ישא לפשעכם אינו מלומד בכך,
שהוא מן הכת שאין חוטאין. ועוד, שהוא שליח, ואינו עושה אלא
שליחותו כי שמי בקרבך. מחובר לראש המקרא השמר מפניו, כי שמי
משותף בו. ורבותינו אמרו, זה 'מטטרו"ן', ששמו כשם רבו. 'מטטרו"ן'
בגימטריא 'שדי' (סנהדרין לח):

כב כי אם שמעו תשמע בקולו ועשית כל אשר אדבר ואיבתו אתי אביך
וצרתי כתרגומו, 'ואעיק' את צרריך:

כג כיריך מלאכי לפניך והביאך אלהאמרתי והחתי והפרזי והפגעני החיי
והיבוסני והכחדתי:

כד לא תשתחוה לאלהיהם ולא תעבדם ולא תעשה כמעשיהם כי הרס
תהרסם לאותם אלהות ושבר תשבר מצבתיהם. אבנים שהם מציבין
להשתחוות להם:

בכורים (ויקרא ב, יד), שהיא חובה: פ

פרק כד

א וְאֶל־מֹשֶׁה אָמַר עֲלֵה אֶל־יְהוָה פְּרֹשֶׁה זו נאמרה קודם עשרת הדברות, ובד' בסיון נאמרה לו 'עלה' (שבת פח). אֵתְּהָ וְאֶהְרֹן נָדַב וְאַבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מְזֻקְנֵי יִשְׂרָאֵל וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם מִרְחֹק:

ב וּנְגַשׂ מֹשֶׁה לְבָדוֹ אֶל־יְהוָה אֵל הָעֶרְפֵּל וְהֵם לֹא יִגָּשׁוּ וְהָעָם לֹא יַעֲלוּ עִמּוֹ:

ג וַיָּבֵא מֹשֶׁה וַיְסַפֵּר לָעָם בּוֹ בַיּוֹם אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה מִצַּוְת פְּרִישה והגבלה וְאֵת כָּל־הַמִּשְׁפָּטִים שֶׁבַע מִצַּוְת שֶׁנִּצְטָווּ בְּנֵי נַח, וּשְׁבַת, וּכְבוֹד אֵב וְאֵם, וּפְרָה אֲדוּמָה, וְדִינֵי שְׁנֵיתָנוּ הֵם בְּמֵרָה (סנהדרין נו): וַיַּעַן כָּל־הָעָם קוֹל אֶחָד וַיֹּאמְרוּ כָּל־הַדְּבָרִים אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה:

ד וַיִּכְתֹּב מֹשֶׁה אֵת כָּל־דִּבְרֵי יְהוָה מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מֵתָן תּוֹרָה, וְכָתַב מִצַּוְת שֶׁנִּצְטָווּ בְּמֵרָה וַיִּשְׁכֵּם בְּבֹקֶר בַּחֲמֵשֶׁה בַּסִּיּוֹן וַיִּבֶן מִזְבֵּחַ תַּחַת הַהָר וּשְׁתֵּים עָשָׂרָה מִצֵּבָה לְשֵׁנִים עֶשֶׂר שְׁבֻטֵי יִשְׂרָאֵל:

ה וַיִּשְׁלַח אֶת־נְעָרָיו בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הַבְּכוֹרוֹת וַיַּעֲלוּ עֹלֹת וַיִּזְבְּחוּ זִבְחִים שְׁלָמִים לַיהוָה פָּרִים:

ו וַיִּקַּח מֹשֶׁה חֲצִי הַדָּם מִי חֲלֹקו, מֵלֶאֱלֹהִים בֵּאֲגָנֹת שְׁנֵי אֲגוּנוֹת, אֶחָד לְחֲצִי דָם עוֹלָה וְאֶחָד לְחֲצִי דָם שְׁלָמִים, לַהֲזוֹת אוֹתָם עַל הָעָם. וּמִכָּאן לְמַדּוֹ רְבוּתוֹ שֶׁנִּכְנָסוּ אֲבוֹתָיו לְבְרִית בְּמִילָה וּטְבִילָה וְהַזֹּאת דָּמִים, שֵׁאִין הַזֹּאת בְּלֹא טְבִילָה (כריתות ט). וְחֲצִי הַדָּם זָרַק עַל־הַמִּזְבֵּחַ:

ז וַיִּקַּח סֵפֶר הַבְּרִית מִבְּרֵאשִׁית וְעַד מֵתָן תּוֹרָה, וּמִצַּוְת שֶׁנִּצְטָווּ בְּמֵרָה וַיִּקְרָא בְּאָזְנוֹ הָעָם וַיֹּאמְרוּ כָּל אֲשֶׁר־דִּבֶּר יְהוָה נַעֲשֶׂה וְנִשְׁמָע:

ח וַיִּקַּח מֹשֶׁה אֶת־הַדָּם וַיִּזְרַק עֵינֵי הַזָּאֵה. וְתַרְגוּמוֹ, 'זָרַק עַל מַדְבַּח לְכַפֵּרָה עַל עֵמָא' עַל־הָעָם וַיֹּאמְרָה הִנֵּה דִם־הַבְּרִית אֲשֶׁר כָּתַב יְהוָה עִמָּכֶם עַל כָּל־הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה:

ט וַיַּעַל מֹשֶׁה וְאֶהְרֹן נָדַב וְאַבְיָהוּא וְשִׁבְעִים מְזֻקְנֵי יִשְׂרָאֵל:

י וַיִּרְאוּ אֵת אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל נֹסְתָלוּ וְהִצִּיצוּ וְנִתְחַיְּבוּ מִיָּתָה, אֲלֵא שֶׁלֹּא רָצָה הַקָּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְעַרְבֵב שִׁמְחַת הַתּוֹרָה וְהַמִּתֵּן לְנֹדֵב וְאֲבִיָּהוּא עַד יוֹם חֲנוּכַת הַמִּשְׁכָּן, וְלִזְקֵנִים עַד וַיְהִי הָעָם כְּמֵתֵאֻוֵּנִים, וְתַבְעַר בָּם אֵשׁ ה' וְתֹאכַל בְּקֶצֶה הַמַּחֲנֶה (במדבר יא, א) בְּקִצְיִים שֶׁבְּמַחֲנֶה (תנחומא) וְתַחַת רִגְלָיו כְּמַעֲשֵׂה לְבַנְת הַסַּפְּדִיר הִיא הֵיטָה לְפָנָיו בְּשַׁעַת הַשַּׁעְבּוּד, לְזַכּוֹר צַרְתָּן שֶׁל יִשְׂרָאֵל שֶׁהִיוּ מְשׁוּעַבְדִּים בְּמַעֲשֵׂה לְבָנִים וּבְעֵצִים הַשָּׂמִים לְטָהֵר. מִשְׁנַגְּלוֹ הִיא אֹר וְחֲדוּה לְפָנָיו. וְכַעֲסָ. כְּתַרְגוּמוֹ, לְשׁוֹן מֵרָא. לְטוֹהֵר. לְשׁוֹן בְּרוּר וְצֹלוֹל:

יא וְאֶל־אַצִּילֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל הֵם נֹדֵב וְאֲבִיָּהוּא וְהַזְקֵנִים לֹא שָׁלַח יָדוֹ מִכֻּל שֶׁהִיוּ רְאוּיִים לְהִשְׁתַּלַּח בָּהֶם יָד (תנחומא) וַיַּחֲזוּ אֶת־הָאֱלֹהִים וַיִּאֲכְלוּ וַיִּשְׁתְּנוּ. הִיוּ מִסְתַּכְּלִין בּוֹ בְּלֵב גֹּס מִתּוֹךְ אֲכִילָה וְשִׁתִּיה. כִּךְ מִדְרַשׁ תַּנְחוּמָא. וְאוֹנְקֹלוֹס לֹא תַרְגַּם כֵּן. 'אַצִּילֵי'. לְשׁוֹן גְּדוּלִים, כְּמוֹ מְאַצִּילִיהַ קְרֵאֲתִיר (ישעיה מא, ט), וַיֵּאצַּל מִן הָרוּחַ (במדבר יא, כה), שֶׁשׁ אֲמוֹת אֲצִילָה (יחזקאל מא, ח): ס

יב וַיֹּאמֶר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לְאַחַר מֵתָן תּוֹרָה עֲלֵה אֶל־יְהוָה וְהִיָּה־שָׁם אַרְבַּעִים יוֹם וְאֶתְנֶה לְךָ אֶת־לֶחֶת הָאָבֶן וְהַתּוֹרָה וְהַמִּצְוָה אֲשֶׁר כָּתַבְתִּי לְהוֹרֹתֶם. כֹּל שֶׁשׁ מֵאוֹת וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצַּוְת בְּכָל־ל עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת הֵן. וְרַבִּינוּ סַעֲדִיָּה פִּירֵשׁ בְּאֵזֶרֶת שִׁיֵּס לְכָל דְּבוּר וְדְבוּר מִצַּוְת הַתְּלוּיוֹת בּוֹ:

יג וַיִּקַּם מֹשֶׁה וַיְהוֹשֶׁעַ מִשְׁרָתוֹ וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָר הָאֱלֹהִים: וַיִּקַּם מִסָּה וַיְהוֹשֶׁעַ מִסְּרָתוֹ. לֹא יָדַעְתִּי מַה טִּיבוֹ שֶׁל יְהוֹשֶׁעַ כֵּאֵן. וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהִיא הַתְּלִמִּיד מְלוֹה לְרַב עַד מִקּוֹם הַגְּבֻלַת תַּחְמוּמֵי הָהָר, שֶׁאִינוּ רֹשָׁאֵי לִילֵךְ מִשָּׁם וְהַלָּא, וּמִשָּׁם יַעֲלֵי מֹשֶׁה לְבָדוֹ אֵל הָר הָאֱלֹהִים, וַיְהוֹשֶׁעַ נֹטָה שֶׁם אֵהְלוּ וְנִתְעַכַּב שָׁם כֹּל אַרְבַּעִים יוֹם, שֶׁכֵּן מִצִּוְת כְּשִׁירַד מֹשֶׁה, וַיִּשְׁמַע יְהוֹשֶׁעַ אֵת קוֹל הָעָם בְּרַעַה (לְקַמֵּן לֵב, יז), לְמַדְנָו שֶׁלֹּא הִיא יְהוֹשֶׁעַ עִמָּהֶם:

יד וְאֶל־הַזְּקֵנִים אָמַר בְּצִאתוֹ מִן הַמַּחֲנֶה שְׁבוּ־לָנוּ בָּזָה וְהִתְעַכְבוּ כֵּאֵן עִם שָׂר הָעָם בְּמַחֲנֶה, לְהִיּוֹת נְכוּנִים לְשַׁפּוֹט לְכָל אִישׁ רִיבּוֹ עַד אֲשֶׁר נָשׁוּב אֲלֵיכֶם וְהִנֵּה אֶהְרֹן וְחֹדֶר עִמָּכֶם חוֹכֵם. בְּנֵה שֶׁל מְרִים הִיא, וְאֲבִיו כְּלָב בֶּן יִפְנֹה, שֶׁנֶּאֱמַר (דברי הימים-א ב, יט) 'וַיִּקַּח לוֹ כְּלָב אֶת אֶפְרַת וְתֹלַד לוֹ אֶת חוֹר', 'אֶפְרַת' זוֹ מְרִים, כְּדֹאִיתָא בְּסוּטָה (דף יא:): מִי־בָעַל דְּבָרִים מִי שִׁישׁ לוֹ דִּין יִגָּשׁ אֲלֵהֶם:

מפסיר טו וַיַּעַל מֹשֶׁה אֶל־הָר וַיִּקַּם הָעָם אֶת־הָר:

טז וַיִּשְׁכַּן בְּבוֹד־יְהוָה עַל־הָר סִינַי וַיִּכְסְהוּ הָעָנָן שְׁשֵׁת יָמִים וַיִּכְסּוּ הָעָנָן. רְבוּתוֹנוֹ חוֹלְקִין בְּדַבֵּר. יֵשׁ מֵהֶם אוֹמְרִים, אֵלּוֹ שֶׁשֶׁה יָמִים שֶׁמֵּרָאשׁ חוֹדֶשׁ (עַד עֲצֵרַת, יוֹם מֵתָן תּוֹרָה. רש"י יטו). וַיִּכְסּוּ הָעָנָן. לְהַר וַיִּקְרָא אֶל־מֹשֶׁה בַּיּוֹם הַשְּׁבִיעִי מִתּוֹךְ הָעָנָן. לומר עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת, וּמִשָּׁה וְכָל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל עוֹמְדִים, אֲלֵא שֶׁחֲלַק הַכְּתוּב כְּבוֹד לְמֹשֶׁה. וַיֵּשׁ אוֹמְרִים, וַיִּכְסּוּ הָעָנָן לְמֹשֶׁה שֶׁשֶׁה יָמִים לְאַחַר עֶשְׂרֵת הַדְּבָרוֹת, וְהֵם הִיוּ בְּתַחֲלַת אַרְבַּעִים יוֹם שֶׁעֲלָה מֹשֶׁה לְקַבֵּל הַלּוּחוֹת, וְלִמְדוֹךְ שֶׁכֵּל הַנִּכְנָס לְמַחֲנֶה שְׁכִינָה טַעוֹן פְּרִישה שֶׁשֶׁה יָמִים (יומא ג:):

יז וּמֵרָאָה כְּבוֹד יְהוָה בָּאֵשׁ אֲכָלַת בְּרָאשׁ הָרָה לְעֵינֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

יח וַיָּבֵא מֹשֶׁה בְּתוֹךְ הָעָנָן עֵבֶן זֶה כְּמִין עֵשֶׂן הוּא, וְעֵשֶׂה לוֹ הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא לְמֹשֶׁה שְׁבִיל (נ"א: חוֹפָה) בְּתוֹכוֹ (שם ד:): וַיַּעַל אֶל־הָר וַיְהִי מֹשֶׁה כְּהָר אֲרָבָעִים יוֹם וְאַרְבָּעִים לַיְלָה: פַּפֵּה

כָּלֵל הַעֲרִיבָה: הַדְּגִשָׁה בַּפְּסוּק הִיא שֶׁל דִּבּוּר הַמִּתְחִיל בְּרִשׁ". * כְּשִׁישׁ דִּבּוּר אַרְךָ בְּרִשׁ". ב"כ הוּא לֹא שׁוֹלֵב בְּתוֹךְ הַפְּסוּק אֲלֵא נִכְתָּב בְּסוּפוֹ, אַחֲרֵי הַפְּסוּק (וּמְסוּמָן ע"י כּוֹכְבֵית"). * כְּשִׁישׁ עַל פְּסוּק אֶחָד בִּיאֹרֵי רִשׁ"י קִצְרִים וְאוֹרוֹכִים, ב"כ הַקְּצִירִים שׁוֹלֵב בְּתוֹךְ הַפְּסוּק, וְהַאוֹרוֹכִים נִכְתָּבוּ בְּסוּפוֹ, אַחֲרֵי הַפְּסוּק (וּמְסוּמָנִים ע"י כּוֹכְבֵית").

לְעֵיתִים לְצוּרֵךְ הָרָצֵף שׁוֹלְבוֹ הַדִּבּוּרִים בְּרִשׁ"י כְּסֹדֵר הַפְּסוּק, גַּם כְּשֶׁמִּקּוֹר הַרִשׁ"י מִפּוּעֵי קוֹדֵם הַדִּבּוּר עַל סוּף הַפְּסוּק וְאֶחָד הַדִּבּוּר עַל תְּחִילָתוֹ, בְּמִקְרָה כַּזֶּה סוּמָן ב- ** סוּף הַפְּסוּק. כְּמוֹ"כ מִטְבַּעֵן שֶׁל הַרִשׁ"י הַמְּשׁוֹלֵב עֵלּוּלִים לְהִיּוֹת שִׁינּוּיִם קְלִים בְּדִבּוּר הַמִּתְחִיל (כְּמוֹן פְּתִיחַת וְגו') אוֹ בְּמִיקוּמוֹ. אֵת הַכְּלָלִים בְּהַרְחָבָה יִתֵּן לְרֹאוֹת בְּמַבּוֹא לְגַלְיוֹן פְּרִשְׁתַּי בְּרֵאשִׁית.

כל הזכויות שמורות. ©

ניתן להשיג את הגליון (וכן גליונות קודמים) במאגר העלונים הממוחשב של 'דרשו'.

מהדורת כתב כס"י - ניתן להשיג במערכת שבת' בקול הלשון.

וכן ניתן להשיג במייל - 2711526@GMAIL.COM

יש מהדורה בכתב גדול יותר - להשיג במייל הנ"ל

הארות הערות ותיקוני טעויות יתקבלו בברכה 05276-13331